

DİYALEKTOLOJİK BÜTÜNLÜKTEN KOPAN GÖÇMEN AĞIZLAR ÜZERİNE ARAŞTIRMALAR

*Studies on Migrant Dialects Separated from
Dialectological Integrity*

Serpil ERSÖZ*

Dil Araştırmaları, Güz 2018/23: 289-298

Öz: Türkiye’de Ahmet Caferoğlu’yla başlayan diyalektoloji çalışmaları gittikçe hız kazanmaktadır. Ağız çalışmaları yapılırken, her aşamada dikkat edilmesi gereken belli hususlar vardır. Bunlar arasında en önemlileri yerleşim yeri ve kaynak kişi seçimidir. Örneğin yerleşim yeri seçerken, daha çok standart varyantın kullanıldığı şehir merkezleri değil, yerel ağızların hakim olduğu köy gibi daha küçük yerleşim birimleri tercih edilir. Kaynak kişi seçiminde ise merkezle iletişimi daha az olan, yaşadığı yerleşim birimi dışına uzun süreli olarak çıkmamış, hayatının büyük bir kısmını köyde geçirmiş kaynak kişiler, bir ağız araştırması için en uygun olan kişilerdir. Hatta, erkekler yerine kadınlar yerel ağız çalışmalarının kıymetli konuşurlarıdır.

Bu tür yerel ağız çalışmaları, *yerleşim yeri - konuşur* bütünlüğünün sağlandığı şartlarda geçerlidir. Fakat gerçek hayatta bu bütünlüğün her zaman sağlanmadığı bilinmektedir. Pek çok sebeple, *yerleşim yeri - konuşur* bütünlüğünün bozulabilmektedir. Böylesi durumlarda ortada herhangi bir yerleşim yeri ya da konuşur kalmayacağı için, herhangi bir diyalektoloji çalışması yapmak uygunsuz görülür.

Fakat bu makale, *yerleşim yeri - konuşur* bütünlüğünün bozulduğu durumlarda da bir ağız araştırması yapılabileceğini öne sürmektedir. Kendi yerleşim yerinden farklı bölge/bölgelere göçen birinci, ikinci ve hatta üçüncü nesil konuşurlar üzerinden yürütülecek bir çalışma, eski yerleşim yerine ait karakteristik özelliklerin tespitini sağlayabilir. Makalede böyle bir çalışmanın adımlarından bahsedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Diyalektoloji, Diyalektolojik Bütünlük, Göçmen Ağız, Türkiye Türkçesi Ağızları

Abstract: Dialectology studies that began with Ahmet Caferoğlu in Turkey have been accelerating. There are certain points that need to be taken into consideration at every stage of the dialect study. The most important of these is the choice of settlement and source. For example, when choosing a settlement, smaller settlements are preferred, such as villages where local dialects are dominant, rather than city centers where the standard variant is used more commonly. Because, the farther away the selected settlements are from the center, the stronger the protection of the local dialect in the region. A similar path is followed in the selection of the source person. People who have less communication with the center, who have not been outside their residential area for a long time and have spent most of their lives in the village are the ones most suitable for a dialect study. In fact, the women are the valuable speakers of the local dialect studies compared to the men,

* Dr. Öğr. Üyesi, Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Manisa/TÜRKİYE, serpilersoz@yahoo.com. Gönderim Tarihi: 24.07.2018 / Kabul Tarihi: 20.11.2018

because men are connected to the outside in order to make a living while women stay at home.

These kinds of local dialect studies are only possible on the condition of *settlement - speaker* integrity. But in real life it is known that this integrity cannot always be provided. Reasons such as earthquakes, floods, natural disasters, economic policies of the state, wars etc. are seen to damage the *settlement-speaker* integrity. In such cases, it would be inappropriate to conduct any dialectology study because there will be no settlements or speakers left.

However, this article suggests that a dialect study can be done in cases where the *settlement - speaker* integrity is impaired. A study of first, second, and even third generation speakers migrating from their settlement region to the different region/regions may, to some extent, determine the characteristics of the former settlement. Step by step, the stages of such a study are mentioned in the article.

Keywords: Dialectology, Dialectological Integrity, Migrant Dialect

Giriş

Bu makale ağız araştırmaları yöntemleriyle ilgili kuramsal bir denemedir. Dolayısıyla makalede, ağız araştırmacıları tarafından aslında varlığı bilinen ve hatta belki de tecrübe edilmiş durumlar ele alınacaktır. Ancak, bilinen bu gerçekler bilimsel anlamda henüz tam manasıyla terimleştirilmemiş ve sınıflandırılmamıştır. Bu yüzden makale, bu terimler ve sınıflandırma üzerine odaklanmaktadır.

Ağız, “aynı dil içinde ses, şekil, söz dizimi ve anlamca farklılıklar gösterebilen, belli yerleşim bölgelerine veya sınıflara özgü olan konuşma dili” olarak tanımlanmaktadır. “Ağız” kavramı, genellikle belirli bir “yerleşim yeri” ile birlikte düşünülmektedir. Her yerleşim yerinin bir ağız özelliği, her ağzın da konuşulduğu bir yer vardır. Bu yüzden “ağız” ve “yerleşim yeri” kavramları birbirine sıkı bir şekilde bağlıdır. Örneğin Karadeniz Ağızı, Artvin ağızı... vs.

Diyaletolojinin çalışma konusunu genellikle belli bir yerleşim biriminin yerel sakinlerince konuşulan ağızların betimlenmesi oluşturur. Bir ağzı tanımlayabilmek için önemli görülen ve tercih edilen hususların başında kaynak kişi seçimi gelir. Kaynak kişi seçiminde aranan en önemli özelliklerden biri, *hâlen ilgili yerleşim biriminde yaşayan yerel sakinlerden biri* olmasıdır. Kaynak kişilerde ikincil olarak aranan nitelikler ise *buradan uzun süreli ayrılmamış, standart dil ile olabildiğince az karşılaşmış, orta yaş ve üzerindeki (özellikle de kadın) konuşurlar* olmalarıdır. Gerçekten de bu nitelikteki kaynak kişiler, araştırılan yerel ağız ile ilgili en doğru verinin sağlanacağı konuşurlardır. Onlardan edinilen dil malzemesinin incelenmesiyle, ilgili yerleşim biriminin en sağlıklı ağız tanımlaması yapılmış olur. Nitekim şimdiye kadar da hep böyle yapılmıştır ve yapılmaya da devam edilmektedir. Dolayısıyla da ilgili yerleşim biriminden farklı bir yere göçmüş kişilerden ağız derlemesi yapmak genellikle tercih edilmez. Çünkü, onlardan derlenecek malzemenin, büyük ihtimalle artık eski karakteristik özelliklerini taşımayacağı, kaybettiği ve hatta başka bir varyanta (standart varyanta ya da yeni yerleşilen bölge ağzına) yaklaştığı, kısacası bozulduğu düşünülür. Bu yüzden de ilgili ağız üzerine yapılacak bir çalışmada böyle konuşurlardan derleme yapmak pek de doğru olmayacaktır.

Ya da biz öyle sanıyoruz.

Burada ardı ardına birçok soru sorulabilir. Fakat bu makalede yalnızca şu soruların cevabı aranacaktır: Bir yerleşim birimine ait ağız özelliklerinin tespiti gerçekten de yalnızca yukarıda tarif edildiği şekilde mi mümkündür? Belli bir yerleşim birimine ait karakteristik özelliklerin tespiti üzerine çalışmak için yukarıda belirtilen niteliklere sahip konuşurlara mı ulaşmak zorundayız? Peki, eğer öyleyse, bir ağız artık diyalektolojik bütünlüğünü kaybettiye o ağızla ilgili çalışmak artık imkânsız mıdır? Gerçek hayatta “ağız” ve “yerleşim yeri” bütünlüğü her zaman mümkün olmayabilir. Pek çok yerleşim yeri siyasi, sosyal, ekonomik ya da doğal afetler gibi çeşitli sebeplerle terkedilmekte ya da boşaltılmaktadır. Böyle durumlarda, bir diyalektolog için gerçekten artık yapılacak hiç bir şey kalmamış mıdır?

Savaşlar ve sürgünler yüzünden anayurdun terkedildiği pek çok örneğe kolaylıkla rastlanabilir. Buna çarpıcı bir örnek olarak yakın bir tarihte yaşanan Ahıska sürgünü gösterilebilir. 1944 yılında bütün Ahıska Türkleri, Stalin’in emriyle bir gece içerisinde yaşadıkları coğrafyadan başka yerlere sürgün edilmişlerdir.¹ Hâlen daha başka ülkelerde yaşamaktadırlar.

Siyasi olaylardan başka, bir bölgedeki iş imkânsızlıkları veya gruplar arasında yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle de halk başka bölgelere göç edebilir ve köyde kalan son yaşlı nüfus da neredeyse tamamen tükenmiş olabilir. Örneğin 2008 yılındaki bir habere göre, Bursa’nın Büyükşehir ilçesine bağlı Çökene köyü, işsizlik ve geçim darlığı nedeniyle tamamen boşalmıştır.² Yine 2005 yılındaki bir habere göre yaşanan kan davaları ve anlaşmazlıklar yüzünden Muş’un Malazgirt ilçesine bağlı Beypazarı köyü ve 2013 yılındaki bir habere göre de benzer sebeplerle Şanlıurfa’nın Güzeller köyü nüfusu büyük oranda boşalmıştır.³

Devletin ekonomi politikaları ile yerleşim alanlarını kapsayan baraj gibi çeşitli projeler yüzünden yerleşim birimleri iskân edilebilir ve sakinler başka bölgelere yerleşmek zorunda kalabilir. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Çoruh Nehri üzerinde yürüttüğü HES (Hidroelektrik Santral) projeleri nedeniyle birçok köy istimlak edilmiş ve bundan etkilenen köylerin başka bir yere taşınması kararı alınmıştır. Fakat böyle yerlerde halkın büyük bir kısmı devletin belirlediği yeni arazilere değil başka bölgelere göç etmiştir. 2010 yılındaki bir başka habere göre Akkuyu’da nükleer santralin kurulacağı söylentisi bile beldeden bir yıl içinde 700 kişinin göç etmesine sebep olmuştur.⁴

İnsan faktörü dışında, deprem, sel ya da yangın gibi doğal afetler sebebiyle de bir yerleşim birimi başka bir yere taşınabilir. Kütahya’ya bağlı Eskigediz’in durumu buna iyi bir örnektir. Sel, toprak kayması ve deprem gibi felaketlerin oluşmasına neden olan topografik yapı yüzünden Türkiye Cumhuriyeti Devleti Bakanlar Kurulu tarafından alınan taşınma kararı 1970 yılında gerçekleşir. Böylece mevcut yerleşim başka bir yerde yeni baştan kurulur.⁵

1 Yunus Zeyrek, “Ahıska ve Ahıska Türkleri, Türkler, C:20, s.520-531; Seyfeddin Buntürk, Rus Türk Mücadelesi’nde Ahıska Türkleri, Berikan Yayınevi, Ankara 2007; Ayşegül Aydıngün - Çiğdem Balım Harding - Matthew Hoover - Igor Kuznetsov - Steve Swerdlow, Meskhetian Turks, Center of Applied Linguistics, Washington 2006; B. Zakir Avşar-Zafer S. Tunçalp, Sürgünde 50. Yıl Ahıska Türkleri, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 1995; Kıyas Aslan, Ahıska Türkleri, Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, Ankara 1995

2 <http://www.haberaktuel.com/bu-koy-tamamen-bosaldi-haberi-162477.html>; alındığı tarih: 16.04.2016

3 <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=165488>; alındığı tarih: 17.04.2016; <http://www.sabah.com.tr/guney/2013/06/02/kan-davasi-yuzunden-guzeller-koyu-bosaldi>; alındığı tarih: 17.04.2016

4 <http://www.ntv.com.tr/turkiye/nukleer-korkusu-goc-ettiriyor.LpGonQ2fZUarhuhaVE68qA>; alındığı tarih: 17.04.2016

5 http://www.eskigediz.bel.tr/Eskigedizin_Tarihi_Page_392.html; alındığı tarih 16.04.2016

Diyalektolojik bütünlüğü bozan bunlar gibi başka birçok sebep daha burada sıralanabilir.

Yahut da tüm bunların dışında bölge sakinleri, bireysel bir tercih olarak farklı yerlerde yaşama kararı alabilir. Günümüzde Türkiye'nin hemen her bölgesinde köyden kente doğru gerçekleşen göçler ve bu yüzden nüfusu azalan köyler buna örnek verilebilir.

Bu gibi çeşitli durumların bir sonucu olarak, önceden diyalektolojik bir bütünlük arz eden yerleşim yeri ağızı böylece başka bölgelere dağılabilir ve eski yerleşim yerinde o diyalektin hiçbir temsilcisi kalmamış olabilir.

Ağız özellikleri tespit edilemeden bir yerleşim alanının ve orada yaşayan konuşurların farklı yerlere dağılması ya da ortadan kalkması, bir diyalektolog için oldukça üzücü bir durumdur. Çünkü ortada çalışılacak bir yerleşim alanı ve o bölgenin yerel konuşuru kalmamıştır. Genellikle diyalektologlar bunu bir kayıp olarak görmektedirler. Henüz ağız özellikleri tespit edilememiş bir yerleşim alanının konuşurlarıyla birlikte ortadan kalkması gerçekten de kayıp olarak nitelendirilebilir. Ancak bu gibi durumlarda bir diyalektoloğun, üzölmek dışında yapması gereken başka çalışmalar vardır. Çünkü bu kaybın bir dereceye kadar da olsa telafi edilebileceği düşünölmektedir.

Makale, bu telafi ile ilgilidir. Ancak hemen burada belirtilmesi gereken bir husus var, o da sözü edilen bu telafinin yalnızca yakın geçmişle ilgili olduğudur. Üçüncü, ikinci ve hatta birinci nesil konuşurlar hâlâ hayattadır ve bu telafi onlardan edinilen dil malzemelerine dayanmaktadır. En iyisi birinci konuşurların hayatta olmasıdır. Sonrasında arzu edilen ikinci nesil konuşurların yaşıyor olmasıdır. Üçüncü nesilden yapılacak telafiler ise biraz şüpheli olabilir. Çok daha uzak geçmişle ilgili telafiler konusunda yapılan çalışmalar, doğal olarak artık ortada konuşur kalmadığı için, yazılı eserler üzerinden gerçekleştirilmektedir.⁶ Fakat bunlar, makalenin ilgi alanının dışındadır.

Yakın Geçmişte Diyalektolojik Bütünlüğünü Kaybeden Ağızların Tespiti Yolunda

Yakın geçmişte diyalektolojik bütünlüğünü kaybeden ağızların belirlenmesi çalışması, durum analizi ve sonra da varsayımların desteklenmesi olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır.⁷

Bu aşamalara geçmeden önce kullanılacak olan birkaç terimi açıklamak gerekmektedir. *Göçmen* terimiyle yalnızca “bölgeye başka bir ülkeden gelmiş olanlar” değil, “kalıcı olarak çeşitli sebeplerle yer değiştirenler” kastedilmektedir. Dolayısıyla *göçmen ağızı* ifadesi de “belli bir yerleşim birimine sonradan gelip yerleşen kişilerin ağızı”nı gösterecektir. Buradaki göçmen ya da göçmen ağızı ifadelerinin “Göçmen” olarak nitelendirilen 1923 Balkan Muhacirleriyle ilgili olmadığını vurgulamak

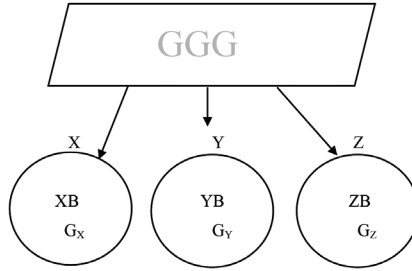
6 Örnek olarak şu çalışmalara bakılabilir: Hayati Develi, “Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılmasında Morfolojik Esaslar”, *Türkbilgi Türkoloji Araştırmaları*, 2002/4, s. 117-124; Hayati Develi, “Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılması”, *Turkish Studies*, S:3/3, s. 212-230; Leyla Karahan, “Eski Anadolu Türkçesinin Kuruluşunda Yazı Dili-Ağız İlişkisi”, *Turkish Studies*, S: 1, s. 9-18

7 Burada yapılan akıl yürütmelerin bir benzeri Gürer Gülsevin (2009) tarafından “Anadolu Ağızlarında Etnik (Boysal) Özellikler ve Çepni Ağızları Üzerine” başlıklı makalede uygulanmıştır. Gülsevin burada Oğuzların bir boyu olan Çepnilerin dil özelliklerini belirlenmeye çalışmıştır. Bizim ele aldığımız durumda ise söz konusu olan *boylar* değil, kendi yerleşim yerinden aynı ülke içerisindeki başka bir yerleşim birimine taşınan ve böylece *göçmen* niteliğini kazanan *ağızlardır*.

gerekir.⁸ Makalede terim olarak kullanılacak bir diğer ifade ise, *bölge ağzı*dır. *Bölge ağzı* ile “aynı yerleşim yerine göçmen ağız gelmeden önce de bölgede olan ağız/ ağızlar” kastedilecektir.

Göçmen ağızın da içinde bulunduğu X coğrafyasında, aynı zamanda bir ya da daha fazla bölge ağzı olduğu varsayılmaktadır. Ayrıca göçmen ağız X coğrafyası dışında, Y, Z gibi başka coğrafyalara da göçmüş olabilir. Bu iki seçenekten hangisi olursa olsun, göçmen ağız, az ya da çok kendi özelliklerini koruyor ya da baskın ağız içinde alt katman olarak kendini hissettiriyor olabilir. Birinci, hatta bazen de ikinci nesil göçmenler, kendi ağız özelliklerini büyük oranda korurlar. Üçüncü ve sonraki nesil göçmenlerin ağız ise özellikle, aynı kökenden olan konuşurlar bir araya geldiğinde kendini daha belirgin bir şekilde gösterir. Standart dil konuşurlarının olduğu ortamda ise kendini gizler fakat yine de kimi zaman alt katman olarak kimi zaman da *şaka, espri, taklit* gibi sebeplerle yüzeye çıkabilir.⁹ Tüm bunlar bir diyalektolog için önemli ipuçlarıdır.

Diyalektolojik bütünlüğünü kaybeden göçmen ağızların incelenmesine geçmeden iki farklı çalışma alanını görmek, onları birbirinden ayırmak gerekir. Birinci çalışma alanı X, Y ya da Z gibi herhangi bir bölgede yer alan ağızlardır. Örneğin X bölgesindeki ağızlar (=XB) bir ya da birden çok olabilir. X bölgesindeki ağızlardan biri oradaki bir göçmen ağızdır (=G_X). Dolayısıyla birinci çalışma alanını G_X ile diğer XB arasındaki ilişki oluşturur. İkinci çalışma alanı ise farklı coğrafyalardaki kökeni aynı olan göçmen ağızlarıdır. Yani X bölgesinde bir göçmen ağız (=G_X), Y bölgesinde bir göçmen ağız (=G_Y) ve Z bölgesinde bir göçmen ağız (=G_Z) vardır. Dolayısıyla ikinci çalışma alanı G_X, G_Y ve G_Z arasındaki ilişkiyi kapsar:

I. Göçmen Ağız ve Diğer Bölge Ağzıları (örneğin G_X ve Diğer XB) Arasındaki İlişki

Göçmen ağızdan edinilen dil malzemesinin bölge ağzıyla kıyası sonucunda şu iki seçenek ile karşılaşılır: 1. Bir bölgedeki göçmen ağız ile aynı coğrafyayı paylaştığı diğer bölge ağzı bazı noktalarda birbirleri ile ortaklaşabilir ya da 2. Birbirlerinden ayrılabilir. Bu ortaklaşan ve ayrılan dilbilgisi unsurları ise kendi içinde farklı şekillerde yorumlanabilir.

1. Ortaklaşan unsur;

- Ağız ilişkisi ile bölge ağzından göçmen ağza kopyalanmış bir şekil olabilir.

8 Balkan Muhacirlerinin ağızı da tabii ki bir *göçmen ağızı*dır. Ancak makalede tanımlanan *göçmen ağız* ifadesi, Balkan Muhacirlerinin de dâhil olduğu diğer tüm göçmenlerin ağızı için geçerlidir.

9 Ahıska ağzının durumu buna örnek verilebilir. Türkiye’de yaşayan birinci ve ikinci nesil göçmenler yerel ağızlarını sıkı bir şekilde korumakta iken, üçüncü nesil için bu her zaman geçerli değildir. Üçüncü nesil konuşurların ağız standart varyanta yaklaşmış veya tamamen standartlaşmıştır. Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. Ersöz 2015.

- b. Bölge ağzının olduğu kadar göçmen ağzın da kendi karakteristik özelliği olabilir.¹⁰
2. Ayrılan unsur;
  - a. Ağız ilişkisi sonucu ortaya çıkmış yeni bir şekil olabilir.
  - b. Göçmen ağzın kendi karakteristik özelliği olabilir.

Her iki durumda da gerçeğin seçeneklerdeki a mı yoksa b mi olduğunu anlayabilmek için birden fazla sayıda konuşura ihtiyaç vardır. Daha sağlam bir kıyas için X'te yaşayan göçmen konuşurlar yanında Y, Z gibi farklı coğrafyalarda yaşayan göçmen konuşurlardan da dil malzemesi toplanmalıdır.

II. Göçmen Ağzların Birbirleri (örneğin G_x , G_y ve G_z) Arasındaki İlişki

X coğrafyasındaki göçmen ağzı malzemesi ile Y, Z gibi coğrafyalardaki göçmen ağzından edinilen dil malzemelerinin kıyası, yalnızca iki seçenekli bir tablo sunar:

1. X coğrafyasındaki göçmen ağzına ait dilbilgisi unsuru ile Y, Z gibi farklı coğrafyalardaki göçmen ağzına ait dilbilgisi unsurları, birbiri ile aynı olabilir:

Farklı coğrafyalara rağmen ortak olan bu unsurların, aynı kökene sahip göçmen ağzın kendi karakteristik özelliğini gösterme ihtimali yüksektir.

2. X coğrafyasındaki göçmen ağzına ait dilbilgisi unsuru ile Y, Z gibi farklı coğrafyalardaki göçmen ağzına ait dilbilgisi unsurları, birbirinden farklı olabilir:

Bu durumda iki farklı yorum yapılabilir: 1. Göçmen ağzdaki dilbilgisi unsurları, farklı coğrafyalardaki bölge ağzlarıyla girdiği ilişkiler sonucunda değişime uğramış şekiller (ara varyantlar) olabilir ya da 2. Göçmen ağzın kendi içinde bir alt grubu oluşturan şekilleri gösteriyor olabilir.

Her iki durumda da daha kesin bir yorum yapabilmek için daha fazla sayıda göçmen ağzı konuşurundan dil malzemesi toplanması gerekmektedir. Tam bu noktada, yani göçmen ağzı ile bölge ağzının kıyası sonucunda bu akıl yürütmelerle belirlenen şüpheli dilbilgisi unsurlarının kontrolü için ikinci aşamaya geçilir.

İkinci aşamada, coğrafya bütünlüğü bozulmuş bir bölgenin geçmişe dönük ağzlarıyla ilgili edinilen veriyi desteklemek üzere kullanılacak en uygun yöntem ankettir. Belirli kelimeleri, kavramları ya da sesleri nasıl söylediklerini tespit etmeye odaklanan anket, konuşurlara bu soruları doğrudan ve açıkça sormalıdır.

Buraya kadar anlatılanlar soyut mantık yürütmelerden ibarettir. Ancak elbette ki her bir akıl yürütmenin arkasında bizzat deneyimlenmiş gerçekler yatmaktadır. Dolayısıyla soyut olarak izah edilmeye çalışılan model, Ahıska ağzı üzerinden somutlaştırılabilir.

Örneğin Ahıska ağzında, standart varyanttaki *anlamak* manasında ilk tespit edilen kelimeler *ağna-* ve *anna-* olmuştur. Bunlardan başka daha genç nesilde aynı

¹⁰ Aslında buraya c maddesi olarak bir de "göçmen ağzından bölge ağzına kopyalanmış bir şekil olabilir" cümlesi eklenebilir. Mantık kuralları çerçevesinde böyle bir seçenek var olsa bile, hem dillerdeki hem de ağzlardaki değişim baskın olandan zayıf olana doğru gerçekleşeceği için çok zayıf bir ihtimaldir. Bu yüzden de bu sınıflandırmada c seçeneğine yer verilmemiştir. (Bir dildeki standart varyantın baskın, ağzların ise zayıf olması, onların iç yapıları ile değil, siyasi ve sosyal durumları ile ilgilidir).

anlamda bir de *anla-* sözü duyulmuştur. Mevcut örnekler arasından *anla-* varyantının standart varyanttan kopyalanmış olma ihtimali çok yüksektir. Çünkü genellikle genç neslin ağzında duyulmaktadır. *anna-* şekli de standart varyantın tesiriyle bu ağızda yer almış olabilir. Ama böyle olmama ihtimali de söz konusudur. Ahıska ağzının kendi içindeki alt grupları gösterme ihtimali dolayısıyla, *ağna-* ve *anna-* sözleri için eski Ahıska coğrafyasındaki farklı köylerden olan kişilere bu durum bir anketle sorulmuştur. Anketin uygulanmasından sonra örneğin Ahaşen ve Mugaret köyleri ağzında genellikle *anna-* cevabı, Vale ve Bolacur köyleri ağzında ise *ağna-* cevabı alınmıştır. Bunlar dışında örneğin Azgur köyü ağzında, anketin bu araştırma için ne denli önemli olduğunu gösteren başka bir fiil ortaya çıkıvermiştir: *ayna-*. Sohbet şeklinde gerçekleşen derlemelerin hiçbirinde rastlanmayan bu fiilin tespiti, yalnızca konu üzerine odaklanan anketle mümkün olmuştur. Burada tespit edilen *ayna-* fiilinin varlığı iki şekilde yorumlanabilir: 1. Ara varyant olabilir, 2. Azgur köyünün kendi karakteristik dilbilgisi unsuru olabilir. Seçeneklerden hangisinin doğru olduğunu anlamak için yapılması gereken şeylerden biri, Azgurlu konuşurun göç/sürgün yolunda *ayna-* fiilini bu şekliyle kullanan bir ağız olup olmadığını sorgulamaktır. İkincisi ise, Azgur köyünden olan ama farklı göç/sürgün güzergahından geçmiş başka konuşurlara ulaşmaktır. Bu sonuncusu elde edilen malzemenin Azgur ağzına ait olmadığı ile ilgili daha net bir veri sağlayacaktır. Her ikisinin de irdelenmesi sonucunda farklı göç/sürgün yollarına sahip olsalar bile diğer Azguruların ağzında da *ayna-* fiilinin yer aldığı tespit edilmiştir. Yani *ayna-* fiili ne bölge ağızlarından kopyalanmış bir unsurdur ne de bir ara varyanttır. *ayna-* fiili Azgur ağzının karakteristik sözlerinden biridir. Tüm bunların sonucunda ise Ahıska ağzında *anlamak* manasına gelen üç farklı fiilin yer aldığı söylenebilir: *anna-*, *ağna-* ve *ayna-*. Sonuç olarak bu varyantların Ahıska ağzı içindeki üç alt ağız bölgesini işaret ettiği düşünülebilir. Ancak elbette ki alt ağız bölgelerinin tespiti yalnızca bir söz üzerinden yapılmamalıdır. Alt ağız gruplarının tespiti için başka dilbilgisi unsurlarının da aynı dağılımı gösterip göstermediğine bakılmalıdır.

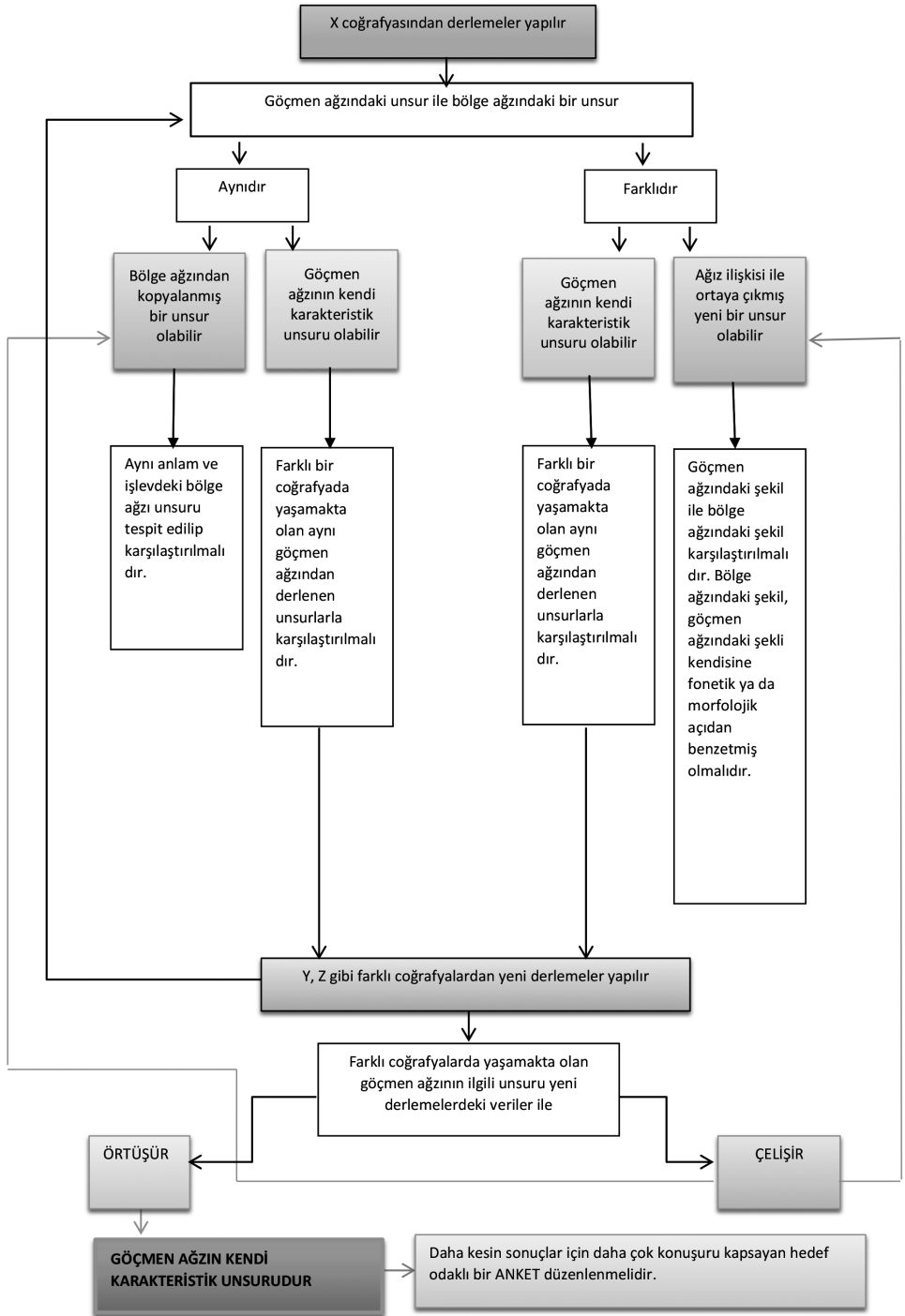
Başka bir örnek vermek gerekirse;

Ahıska ağzından yapılan derlemelerin tamamına yakınında konuşurlar şimdiki zamanı ifade etmek için *-yér* ekini kullanmışlardır. Ancak genç ya da eğitilmiş nesilde yahut da Türkiye’de çok uzun süreden beri yaşayanların ağzında aynı zaman için bir de *-yo* ve *-yor* eklerine rastlanmıştır. Yalnızca bu özelliklerdeki Ahıskalı konuşurların ağzında *-yo* ve *-yor* eklerinin görülmesinde, Türkiye Türkçesinin standart varyantındaki *-yor* ekinin açık bir tesiri olduğu anlaşılmaktadır. Yani baskın standart varyantın şimdiki zaman eki, göçmen ağız konuşurlarının bir kısmı tarafından tamamen kopyalanmıştır. Ancak Türkiye’de yapılan derlemelerden birinde (diğer Ahıskalı gruplara göre çok daha önceki bir zamanda Ağrı’ya yerleşenlerin ağzında) anılan diğer şimdiki zaman ekleriyle birlikte bir de *-yör* ekine rastlanmıştır. *-yör* eki için hem göçmen (Ahıska) ağzının kendi içinde hem de bölge (Ağrı) ağzında olmak üzere iki farklı sahanın araştırılması gerekmektedir. Bu araştırmalar sonucunda *-yör* ekine göçmen ağzı konuşurlarının Y ve Z gibi farklı coğrafyalarda yaşayan üyelerinin dilinde rastlanmaması önemli bir veridir. Bu veri, şöyle de söylenebilir: Yalnızca Ağrı’da yaşayan göçmenlerin ağzında *-yör* ekine tesadüf edilmiştir. Araştırma sahası bundan sonra artık bölge ağzıdır. Şu halde bölge ağzını temsil eden Ağrı ağzında da bu ekin var olup olmadığı sorusu gündeme gelir. Bu

Kaynakça

- ASLAN Kıyas (1995). *Ahıska Türkleri*, Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, Ankara.
- AVŞAR, B. Zakir – Zafer, S. Tunçalp (1995). *Sürgünde 50. Yıl Ahıska Türkleri*, TBMM Ankara: Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- AYDINGÜN, Ayşegül - Çiğdem Balım Harding - Matthew Hoover - Igor Kuznetsov - Steve Swerdlow (2006). “Meskhetian Turks”, *Center of Applied Linguistics*, Washington.
- BUNTÜRK, Seyfeddin (2007). *Rus Türk Mücadelesi'nde Ahıska Türkleri*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- DEVELİ, Hayati (2002). “Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılmasında Morfolojik Esaslar”, *Türkbilgi Türkoloji Araştırmaları*, 4, s. 117-124.
- DEVELİ, Hayati (2008). “Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılması”, *Turkish Studies*, S:3/3, s. 212-230.
- ERSÖZ, Serpil (2015). “Türkiye Cumhuriyeti Sınırları İçerisinde Ahıska Ağzı”, *Yeni Türkiye*, S:78, s.360-365.
- GÜLSEVİN, Gürer (2009). “Anadolu Ağızlarında Etnik (Boysal) Özellikler ve Çepni Ağızları Üzerine”, *Turkish Studies*, S: 4/3, s.1081-1123.
- KARAHAN, Leyla (2006). “Eski Anadolu Türkçesinin Kuruluşunda Yazı Dili-Ağız İlişkisi”, *Turkish Studies*, S: 1, s. 9-18.
- ZEYREK, Yunus (2002). “Ahıska ve Ahıska Türkleri”, *Türkler*, C:20, s.520-531.

İnternet Adresleri

- http://www.eskigediz.bel.tr/Eskigedizin_Tarihi_Page_392.html; alındığı tarih 16.04.2016.
- <http://www.haberaktuel.com/bu-koy-tamamen-bosaldi-haberi-162477.html>; alındığı tarih: 16.04.2016.
- <http://www.ntv.com.tr/turkiye/nukleer-korkusu-goc-ettiriyor,LpGonQ2fZUarhuhaVE68qA>; alındığı tarih: 17.04.2016.
- <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=165488>; alındığı tarih: 17.04.2016.
- <http://www.sabah.com.tr/guney/2013/06/02/kan-davasi-yuzunden-guzeller-koyu-bosaldi>; alındığı tarih: 17.04.2016.